

تصویری از سید قطب در جلسه محاکمه. او به دستور جمال عبدالناصر در ۲۹ اوت ۱۹۶۶، به اتهام «نوطه برای براندازی رژیم» اعدام شد.

معتقد است که فقدان مطبوعات آزاد و نبودن امکان نقد در فضای عمومی از عوامل استبداد عثمانی‌ها است. او می‌نویسد: «بزرگ‌ترین فایده‌ای که شرقیان از اروپایی‌ها بهره گرفتند شناخت وظایف حکومت و عادت کردن به آن بود».^{۱۵}

رشید رضا در انتهای قسمت سوم از این سلسله مقالات -به‌مانند قسمت دوم- دوباره هم‌کسوتان خود از میان علمای دینی را به باد انتقاد می‌گیرد. او می‌گوید اگرچه که قرآن و سیره خلفای راشدین نافی استبداد است اما: اگر توجه به وضعیت اروپاییان در کار نبود، تو و امثال تو فکر نمی‌کردید که این [استبدادستیزی] جزئی از اسلام است؛ وگرنه می‌بایست پیش از همه علمای دینی در آستانه [=استانبول]، مصر و مراکش به سوی برپایی این رکن دین دعوت می‌کردند. اما اکثریت آن‌ها هم چنان مؤید حکومت استبداد فردی و از زمره بزرگ‌ترین حامیان آن هستند.^{۱۶}

گفتنی است این انتقادات تند رشید رضا علیه قاطبه هم‌کسوتانش کاملاً یادآور رویکردهای استادش عبده و حملات شدید وی به شیوخ و شیوه‌های تدریس کلاسیک علوم دینی در ال‌زهر مصر است.^{۱۷} چنان‌که خود رشید رضا هم فراموش نمی‌کند که در همین مقاله بصیرت‌های خود درباره فهم انحطاط و آسیب‌شناسی آن رامدیون «شیخان من شیوخ الدین و امامان من ائمة الإسلام» یعنی سید جمال اسدآبادی و محمد عبده بدانند.

دستگاه چاپ عواقب آشکاری برگسترش سوادآموزی، تعلیم و تربیت و موفقیت اقتصادی داشت. در [سال] ۱۸۰۰ احتمالاً تنها ۲ الی ۳ درصد شهروندان عثمانی باسواد بودند، حال آنکه در انگلستان ۶۰ درصد مردان و ۴۰ درصد زنان بالغ می‌توانستند بخوانند و بنویسند. در هلند و آلمان نرخ باسوادی از این هم بالاتر بود. قلمرو عثمانی حتی از آن دسته کشورهای اروپایی که کمترین موفقیت آموزشی را در این دوره به دست آوردند، از جمله پرتغال که احتمالاً تنها حدود ۲۰ درصد از شهروندان بالغ آن سواد داشتند، با فاصله بسیار زیادی عقب‌تر بود. با توجه به نهاد‌های شدیداً استبدادی و استثمار عثمانی، فهم خصوصت سلطان با فناوری چاپ دشوار نیست. کتاب‌ها اندیشه‌ها را منتشر می‌کنند و استیلا بر مردم را بسیار مشکل می‌سازند. برخی از این اندیشه‌ها راه‌های جدید و ارزشمندی برای رشد اقتصادی ارائه می‌دهند، ولی بقیه می‌توانند براندازانه باشند و وضعیت موجود سیاسی-اجتماعی را به چالش بکشند. کتاب‌ها هم چنین قدرت کسانی را که بردانش شفاهی حکم می‌رانند تضعیف خواهند کرد، زیرا آن دانش را به راحتی در اختیار هر کسی که سواد داشته باشد می‌گذارند.^{۱۸}

رشید رضا، به‌رغم اشاره به اینکه عثمانی‌ها در تأسیس مجلس و نگارش قانون اساسی از ایران و مصر و ژاپن سبقت زمانی گرفتند،